

УДК 342.9

ОХОРОННА ФУНКЦІЯ АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРАВА УКРАЇНИ: ПОНЯТТЯ, ОСОБЛИВОСТІ, ІНТЕГРАТИВНІ ОЗНАКИ

Юлія ПИРОЖКОВА,

кандидат юридичних наук, доцент, докторант
Запорізького національного університету

SUMMARY

Protective function of administrative law, as a result of integrative properties permanently occupied current location (which retains to this day) the system functions of administrative law, with its implementation has always been due to the wide scope regardless of whether the offense took place. The article is devoted to the complex analysis (compared with conservative analog of criminal law) potential protective functions of administrative law. The author definition of "protective function of administrative law".

Key words: functions of administrative law, administrative law protective function, integrative features.

АНОТАЦІЯ

Охоронна функція адміністративного права внаслідок інтегративних властивостей постійно посідала чинне місце (яке зберігає і сьогодні) в системі функцій адміністративного права, причому її реалізація завжди була обумовлена широкою сферою застосування, незалежно від того, чи мало місце правопорушення. Стаття присвячена комплексному аналізу (порівняно з охоронним аналогом кримінального права) потенціалу охоронної функції адміністративного права. Запропоновано авторське визначення поняття «охоронна функція адміністративного права».

Ключові слова: функції адміністративного права, охоронна функція адміністративного права, інтегративні ознаки.

Постановка проблеми. Аналізуючи поняття та сутність охоронної функції адміністративного права, наголосимо на тому, що соціальне призначення останнього визначається потребами суспільного розвитку, відповідно до яких встановлюється «баланс регулювання і охорони правових реалій, взаємодії держави, суспільства, особи» [1, с. 300], причому домінування «регулюючої» або «охоронної» складової обумовлюється як типом суспільства, так і певними хронологічними межами його розвитку.

Актуальність теми. Вітчизняні реформаторські зусилля, спрямовані на перетворення суспільного і державного життя, передбачають кардинальні трансформації державного апарату та адміністративного законодавства. Перегляд доктринальних положень адміністративного права, як слушно зауважує В. Колпаков, обумовлюється новими реаліями правової дійсності (відродженням інституту приватної власності, новим за своєю суттю місцевим самоврядуванням, виникненням публічної служби, легалізацією підприємницької діяльності) [2, с. 75], що і створює підґрунтя для відповідної модифікації функціонального призначення вітчизняного адміністративного права, покликаного виконувати «роль регулятора, який буде: а) юридично забезпечувати домінанту прав людини в її відносинах з публічною владою і б) гармонізує ці відносини за допомогою системи адміністративно-правових засобів» [2, с. 75]. Зрозуміло, що досягнення такого результату в парадигмі зазначених відносин є можливим лише за умови домінування регулятивної функції галузі як своєрідного «ядра» всієї системи галузевих функцій. При цьому потреба захисту певного правового порядку та стабілізація зазначених відносин, відносин адміністративної відповідальності за порушення встановлених правил (що традиційно входять до предмета адміністративного права), обумовлює суспільну цінність та стратегічне спрямування його охоронної функції. Паралельна реалізація «дуету» регулятивної та охоронної функцій адміністративного права, формат їх співвідношення визначаються різноманітними тенденціями розвитку суспільних відносин. Так, прагнення в українському публічному просторі до європеїзації адміністративного права і відповідної галузі законодавства знайшли відображення в переосмисленні його стандартів [3, с. 13]. Домінування

стандартів, що забезпечують права людини, обумовило відповідне скорочення сфери примусового впливу адміністративного права на відносини, що ним регулюються, суттєво збільшуючи «сектор» позитивних дозвоільних норм. З огляду на це ми категорично не погоджуємося з підходом С. Зінченко, що соціальне «навантаження» адміністративного права обумовлене превалюванням охоронної функції галузі [4, с. 46–47]. Водночас внаслідок вищезазначених змін галузь «не позбавилася» охоронної функції, яка, як цілком справедливо стверджує В. Ковальський, «практично поширюється на всі факти і події, охоплює як позитивні, так і, що особливо є важливим, негативні моменти буття» [1, с. 77], адже реалізується у відповідних заборонах вчинювати діяння, що порушують права громадян, інтереси суспільства та держави, при формулюванні складів адміністративних правопорушень, встановленні санкцій тощо, а лише зменшила її діапазон. Корупція, недостатньо стрімкий економічний розвиток держави, зростання безробіття і, як наслідок, низький прожитковий мінімум населення; проблеми господарської діяльності (ненадійна охорона об'єктів, відсутність сигналізації, відеонагляду, незадовільний стан обліку і контролю тощо); недосконалість та неkoordinованість діяльності суб'єктів профілактики правопорушень; прогалини в культурно-виховній роботі в закладах освіти; розповсюдження пияцтва, наркоманії, токсикоманії; неповага до органів влади та співробітників державного апарату, особливо суду, прокуратури, поліції, – ось перелік лише деяких причин, які обумовлюють досить стійку динаміку адміністративних правопорушень в Україні протягом останніх років та актуалізують не лише питання ефективного нормативного забезпечення прав і свобод людини шляхом чіткої правової регламентації, але й свідчать про доцільність комплексного аналізу охоронного потенціалу адміністративного права, з'ясування змісту та форм реалізації його охоронної функції, яка раціоналізує потребу порядку, його організацію і підтримання, об'єднує охорону та захист правових, соціальних та культурних цінностей.

Отже, **метою статті** є комплексний аналіз потенціалу охоронної функції адміністративного права, формулювання авторського визначення поняття «охоронна функція адміністративного права».

Виклад основного матеріалу дослідження. Дослідження унікальних інтегративних ознак охоронної функції адміністративного права вимагає її порівняння із охоронними аналогами інших галузей, до яких перш за все належить кримінальне право. Так, по-перше, відповідно до ч. 1 ст. 2 чинного Кримінального кодексу України єдиною підставою відповідальності є вчинення особою суспільно небезпечного діяння, яке містить склад злочину, передбаченого Кримінальним кодексом, причому виключно зазначеним кодексом визначаються санкції, що застосовуються до осіб, які вчинили злочин. На відміну від цього, охоронне спрямування адміністративного права не обмежується лише адміністративним правопорушенням, адже, як вже зазначалося вище, адміністративно-деліктні відносини, пов'язані із протиправними діяннями, хоча і є вагомою частиною адміністративного примусу, але не вичерпують його охоронного спрямування, яке також поширюється на правопорушення, що не є з завершеним (заходи адміністративного припинення), та спрямовані на превенцію майбутніх правопорушень загалом (заходи адміністративного попередження). По-друге, відповідно до п. 3 ст. 3 Кримінального кодексу України злочинність діяння, а також його караність та інші кримінально-правові наслідки фіксуються тільки єдиним нормативно-правовим актом – Кримінальним кодексом України, суб'єктом прийняття якого є виключно Верховна Рада України. Отже, джерело кримінальної відповідальності єдине. На відміну від цього, повна (тотальна) кодифікація адміністративно-охоронних норм ніколи не була притаманна ні вітчизняному адміністративному праву (у цьому плані необхідно вказати, що зазначеному питанню присвячена низка наукових праць – роботи Ш. Гаджиевої, Д. Лук'янца, О. Константія, І. Федорова та ін.), ні законодавству про адміністративні делікти європейських держав (дослідження Г. Ангелова, О. Банчука, Л. Гаврилова та ін.), що і створювало певні складнощі в правозастосуванні. Адміністративний кодекс УСРС 1927 р., Основи законодавства Союзу РСР та радянських республік про адміністративні правопорушення від 23 жовтня 1980 р., Кодекс України про адміністративні правопорушення від 7 грудня 1984 р., Митний кодекс України від 13 березня 2012 р. – невичерпний перелік нормативно-правових актів, що містили охоронні адміністративно-правові норми та регламентують на сучасному етапі питання адміністративної відповідальності за правопорушення. Відповідно до п. 1 ст. 2 Кодексу України про адміністративні правопорушення (далі – КУпАП) законодавство України про адміністративні правопорушення складається з КУпАП та інших законів України (прикладом законів, які містять норми щодо адміністративної відповідальності, що застосовуються безпосередньо (не включені до КУпАП), можуть слугувати Закон «Про приватизацію державного майна» від 4 березня 1991 р., Закон України «Про відповідальність підприємств, їх об'єднань, установ та організацій за правопорушення у сфері містобудування» від 14 жовтня 1994 р., Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища» від 25 червня 1991 р., Закон України «Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення» від 24 лютого 1994 р., Закон України «Про відходи» від 5 березня 1998 р., Закон України «Про захист від недобросовісної конкуренції» від 7 червня 1996 р., Закон України «Про благоустрій населених пунктів» від 6 вересня 2005 р. тощо). Окрім цього, ст. 2 КУпАП містить принципове положення щодо адміністративної відповідальності за порушення митних правил. Вона однозначно встановлює, що питання адміністративної відповідальності за порушення митних правил регулюються Митним кодексом України. Ця норма корелюється з нормами ст. 487 Митного кодексу України, з яких випливає, що правове забезпечен-

ня провадження у справах про порушення митних правил у певних випадках здійснюється КУпАП [5, с. 8]. Відповідно до ст. 5 «Повноваження місцевих рад щодо прийняття рішень, за порушення яких передбачається адміністративна відповідальність» КУпАП закріпив право органів місцевого самоврядування приймати рішення, за порушення яких передбачається адміністративна відповідальність. Відповідно до цієї статті сільські, селищні, міські та обласні ради приймають рішення з питань боротьби зі стихійним лихом, епідеміями й епізоотіями. Обласні, Київська та Севастопольська міські ради мають право встановлювати також правила благоустрою міст та інших населених пунктів, правила торгівлі на ринках, правила додержання тиші в громадських місцях, які в КУпАП не визначено, але в ньому за їх порушення передбачено адміністративну відповідальність – ст. 152 (відповідальність за правила благоустрою), ст. 159 (відповідальність за порушення правил торгівлі на ринках) і ст. 182 (відповідальність за порушення правил щодо тиші в громадських місцях). Аналогічні норми містяться в п. п. 44–45 ст. 26 «Виключна компетенція сільських, селищних, міських рад» Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» від 21 червня 1997 р. Так, наприклад, Розд. 10 Правил благоустрою міста Запоріжжя, затверджених Рішенням міської ради від 22 червня 2011 р. № 41 передбачено відповідальність громадян та юридичних осіб за порушення Правил благоустрою території міста Запоріжжя; за порушення Правил торгівлі на ринках м. Харкова, затверджених Рішенням міської ради від 3 жовтня 2007 р. № 205/07 – відповідальність адміністрації та продавців на ринках; Рішенням Закарпатської обласної ради «Про встановлення часу, обов'язкового для дотримання тиші в громадських місцях населених пунктів області» від 24 березня 1999 р. № 89 – за порушення правил додержання тиші тощо. Тому вони також є нормативною основою адміністративної відповідальності. Доречно зробити акцент на тому, що така тенденція простежується і в адміністративно-деліктному законодавстві європейських країн, досліджуючи яке, О. Банчук наголошує на його надзвичайній розпорошеності, зазначаючи, що у жодній з країн «сталого демократії» немає єдиного нормативного акта, в якому об'єднувалися б склади адміністративних деліктів, хоча більшість держав має закони змішаного характеру (Німеччина, Швейцарія, Австрія, Італія та Португалія). У Німеччині, наприклад, йдеться про положення близько тисячі федеральних законів, які містять склади порушень порядку, й це без урахування окремого законодавства кожної Федеральної землі. Пряма вимога про потребу визначення адміністративних деліктів лише в нормах законів існує в праві Швейцарії, Італії, Греції, Іспанії та Португалії. В інших державах склади адміністративних деліктів і стягнення за них устанавлюються як у законах, так і в підзаконних актах. Вчений також звертає увагу на те, що характерною для більшості країн є можливість устанавлення складів проступків і стягнень не тільки в нормах законів, але й в актах уряду та органів місцевого самоврядування [6, с. 98–99]. З огляду на вищезазначене слід зауважити, що, якщо для охоронної функції кримінального права суб'єктом встановлення нормативно-деліктних правил є виключно Верховна Рада України, то для охоронної функції адміністративного права характерною ознакою є наявність широкого кола суб'єктів прийняття відповідних форм її закріплення: Верховна Рада України, Президент України, Кабінет Міністрів України, центральні органи виконавчої влади, місцеві органи влади.

По-третє, охоронна функція кримінального права, відповідно до ст. 2 Кримінального кодексу України, зорієнтована виключно на фактичне вчинення злочину як єдину підставу кримінальної відповідальності. За ст. 50 Крими-

нального кодексу України покарання – насамперед кара за вчинення злочину. Каральна функція покарання, як зазначає О. Кревсун, має місце при призначенні судом певного виду покарання та його безпосереднього відбування, оскільки, призначаючи його винуватій особі, держава тим самим карає її за вчинене діяння [7, с. 14]. На відміну від цього, охоронне спрямування адміністративного права спрямоване не лише на фактичне діяння (правопорушення), але й на перспективу, що має велике значення для превенції та припинення із зменшенням можливих шкідливих наслідків. Так, наприклад, ст. 30 Закону України «Про Національну поліцію» для охорони прав і свобод людини, запобігання загрозам публічній безпеці і порядку або припинення їх порушення передбачено можливість застосування поліцейських превентивних заходів (перевірка документів особи; опитування особи; поверхнева перевірка і огляд; зупинення транспортного засобу; вимога залишити місце і обмеження доступу до визначеної території; обмеження пересування особи, транспортного засобу або фактичного володіння річчю; проникнення до житла чи іншого володіння особи; тощо – ст. 31 Закону) та заходів примусу (застосування будь-якої фізичної сили, а також спеціальних прийомів боротьби з метою припинення протиправних дій правопорушників; застосування спеціальних засобів: гумових та пластикових кийків, електрошокові пристрої контактної та контактано-дистанційної дії, засобів обмеження рухомості (кайданки, сітки для зв'язування тощо) засобів, споряджених речовинами сльозогінної та дратівної дії, засобів примусової зупинки транспорту, спеціальних маркувальних та фарбувальних засобів, службових собак та службових коней; пристроїв, гранат та боеприпасів світлозвукової дії; засобів акустичного та мікрохвильового впливу тощо – ст. 42 Закону) та найбільш суворого заходу примусу – застосування вогнепальної зброї (ст. 46 Закону).

По-четверте, відповідно до ч. 2 ст. 2 Кримінального кодексу України особа вважається невинуватою у вчиненні злочину і не може бути піддана кримінальному покаранню, доки її вину не буде доведено в законному порядку і встановлено обвинувальним вироком суду, тобто у кримінальному провадженні правосуддя здійснюється лише судом. Лише суд визначає і призначає покарання за злочин. Певні заходи забезпечення кримінального провадження (кримінально-процесуальний примус), без яких неможливе кримінальне провадження, також стосуються обмеженого кола суб'єктів (слідчого, слідчого-судді, прокурора та суду). Право ж притягнення до адміністративної відповідальності надано багатьом суб'єктам, серед яких слід назвати адміністративні комісії при виконавчих комітетах сільських, селищних, міських рад; районні, районні у містах, міські чи міськрайонні суди, місцеві адміністративні та господарські суди, апеляційні суди, вищі спеціалізовані суди та Верховний Суд України; органи внутрішніх справ, органи державних інспекцій та інші органи (посадові особи), уповноважені КУпАП (ст. 213 КУпАП «Органи (посадові особи), уповноважені розглядати справи про адміністративні правопорушення»). Як бачимо, серед суб'єктів розгляду справ про адміністративні правопорушення є не тільки органи держави, але й структури місцевого самоврядування. Усього ж налічується понад 40 суб'єктів, які мають право розглядати справи про адміністративні проступки [5, с. 22]. Отже, специфічною особливістю охоронної функції адміністративного права є наявність досить широкого кола різноманітних суб'єктів прийняття адміністративно-деліктних правил, що й обумовлює широку «палітру» нормативних форм закріплення її реалізації, що містяться у різних за своєю правовою природою актах: кодексах, законах, правилах, причому проведені дослідження дають змогу дійти висновку, що зазначена тенденція збе-

рігається і в сучасних численних зразках перспективної кодифікованої адміністративно-деліктної нормотворчості (проект Кодексу України про адміністративні проступки, проект Кодексу України про адміністративні проступки і стягнення, проект Адміністративно-деліктного кодексу України, проект Кодексу України про адміністративну відповідальність тощо).

По-п'яте, спрямування охоронної функції кримінального права орієнтоване виключно на фізичних осіб, хоча слід зазначити, що в науці кримінального права притягнення до відповідальності юридичних осіб залишається дискусійним питанням, відносно якого так і не вдалося зробити однозначних висновків. Набуття 1 вересня 2014 р. чинності Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з виконанням Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України щодо відповідальності юридичних осіб» від 23 травня 2013 р., яким було доповнено Загальну частину Кримінального кодексу України розд. XIV-1 «Заходи кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб», активізувало наукові дискусії щодо зазначеного питання. Вчені, які відстоюють введення в законодавство інституту кримінальної відповідальності юридичних осіб (С. Денисов, О. Кібальник, А. Наумов, А. Павлінов та ін.), підкреслюють, що шкода, яка завдається діяльністю юридичних осіб, значно перевищує шкоду, що може бути завдана окремою фізичною особою. Противники визнання юридичної особи як суб'єкта злочину (М. Бажанов, Г. Борзенков, О. Кальман, Н. Кузнєцова, С. Лихова, С. Мілюков, М. Хавронюк та ін.) передусім підкреслюють, що встановлення кримінальної відповідальності юридичних осіб не відповідає принципам кримінального права, тобто принципам особистості (персональної) і винної відповідальності [8, с. 91]. На відміну від кримінального права, охоронна функція адміністративного права орієтована на врегулювання відносин як з фізичними, так і юридичними особами. Чинне адміністративне законодавство не надає узагальненого визначення суб'єкта адміністративного правопорушення і такого терміна не вживає. Згідно з чинним Кодексом України про адміністративні правопорушення України суб'єктом адміністративної відповідальності є особа, яка вчинила адміністративне правопорушення (ст. 8 КУпАП). Відповідь на питання, чи є юридичні особи суб'єктами адміністративної відповідальності, намагалися дати багато вчених-адміністративістів. Серед них слід назвати таких, як Є. Герасименко І. Голосніченко, О. Зима, А. Іоффе, Ю. Колесніченко, Л. Кравченко, В. Кротюк, Д. Лук'янець, П. Лютіков, М. Михеєнко, Е. Овчарова, О. Плетньова, В. Стефанюк [9]. Більшість із них схиляється до думки, що юридичні особи виступають суб'єктами адміністративної відповідальності. Справедливість цього висновку доводить і той факт, на якому акцентує увагу колектив авторів підручника «Судовий розгляд справ про адміністративні правопорушення» (2016 р.), що у КУпАП не вживається термін «фізична особа» (хоча і зауважують, що чинний КУпАП однозначно визнає суб'єктом проступку виключно фізичну особу), використовується тільки термін «особа», що і дає змогу припустити, що суб'єктом адміністративного правопорушення може бути і юридична особа. Такий висновок небезпідставний, оскільки за межами КУпАП діє досить велика група норм, що встановлюють відповідальність юридичних осіб за вчинення протиправних дій [5, с. 41], надаючи можливість застосовувати заходи адміністративного впливу до юридичних осіб. До таких норм, зокрема, належать норми Закону України «Про ветеринарну медицину» від 25 червня 1992 р. (ст. 104), ст. 334 Митного кодексу України, норми Закону України «Про захист від недобросовісної конкуренції» від 7 червня

1996 р. (ст. 20) тощо. Отже, особливості охоронної функції адміністративного права полягає в орієнтації її впливу як на фізичних, так і на юридичних осіб.

По-шосте, охоронні адміністративно-правові відносини, як і регулятивні, виникають, змінюються і припиняються лише з настанням конкретних обставин – юридичних фактів, причому, якщо регулятивні базуються на правомірних (позитивних) юридичних фактах, то охоронні визначаються особливими юридичними фактами – правопорушеннями. КУпАП передбачено диференціацію негативних юридично значимих дій (фактів) – адміністративних правопорушень, які різняться між собою залежно від об'єкта, на який посягає правопорушення. Особливості негативних юридичних фактів полягає у формулюванні нормами права ознак протиправних діянь на різних стадіях їх вчинення, а також з метою їх попередження в майбутньому. Залежно від суспільної шкідливості протиправних діянь негативні юридичні факти розподіляються на дві великі групи: злочини та інші правопорушення. Специфікою охоронної функції адміністративного права є те, що відповідно до ч. 2 ст. 9 КУпАП адміністративна відповідальність настає, якщо вчинене порушення за своїм характером не тягне кримінальної відповідальності, тобто пріоритет кримінальної відповідальності є беззаперечним. Водночас слід зазначити, що в умовах активізації зусиль вчених-юристів, законодавця щодо реалізації положень Концепції реформування кримінальної юстиції, затвердженої Указом Президента України від 8 квітня 2008 р. № 311/2008, приведення у відповідність вимогам сьогодення кримінального законодавства, законодавства про адміністративну відповідальність, активного обговорення проекту Концепції впровадження а кримінального проступку в законодавство України, в тому числі шляхом прийняття окремого законодавчого або навіть кодифікованого акта, який би визначив засади реагування держави на вчинення такого роду протиправних діянь, обговорення внесеного на розгляд Верховної Ради України проекту Закону «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо реалізації положень Кримінального процесуального кодексу України» (законопроект № 4712) істотно актуалізують питання можливості появи нового інституту – кримінального проступку, що вплине на юридичні підстави усіх охоронних правовідносин, адже в категорію кримінальних проступків передбачається «трансформувати» ті адміністративні проступки, щодо яких сьогодні передбачено «судову юрисдикцію», задля «створення необхідних правових гарантій забезпечення повної та всебічної охорони прав і свобод особи, яка притягується до відповідальності, задля поширення на процедуру розгляду цієї категорії справ положень чинного КПК України» [5, с. 23]. Новації зазначених законопроектів стосуються переформатування охоронного впливу кримінального та адміністративного права. Так, в перспективі передбачається кримінальна відповідальність за вчинення особою злочину або кримінального проступку, у випадку ж вчинення діяння із незначним ступенем шкідливості (які розглядатимуться виключно у позасудовому адміністративному порядку, як у Франції та ФРН) – адміністративної.

Аналізуючи інтегративні ознаки охоронної функції адміністративного права, не можна не помітити її специфічну особливість – при малозначності вчиненого адміністративного правопорушення орган (посадова особа), уповноважений вирішувати справу, може звільнити порушника від

адміністративної відповідальності (ст. 22 КУпАП). Зазначене дає змогу зробити висновок, що навіть при звільненні особи від адміністративної відповідальності охоронна функція галузі реалізується через інші заходи впливу: передача матеріалів на розгляд громадської організації або трудового колективу, якщо доцільно застосувати захід громадського впливу (ст. 21 КУпАП) або усне зауваження органу (посадової особи), уповноваженого вирішувати справу (ст. 22 КУпАП).

Висновки. Отже, у розрізі аналізу інтегративних ознак охоронної функції адміністративного права слід зазначити, що вона є достатньо важливою та реалізується «дуєтом» («в парі») з регулятивною, але, зважаючи на суттєві зміни пріоритетів у предметі вітчизняного адміністративного права, яке позбавилось домінування «каральної» складової та спрямоване на служіння потребам найповнішого забезпечення реалізації та захисту прав, свобод і законних інтересів особи в стосунках з органами публічної адміністрації, сфера дії його охоронної функції, порівняно із ранніми періодами, суттєво звузилася. Враховуючи наведені особливості, варто зазначити, що охоронна функція адміністративного права – це цілеспрямований напрям впливу адміністративного права на охорону суспільних відносин від реальних правопорушень та захист прав, свобод і законних інтересів фізичних та юридичних осіб шляхом реалізації заборонних адміністративно-правових норм, превенції припинення правопорушень, притягнення до адміністративної відповідальності винних осіб.

Список використаної літератури:

1. Ковальський В. Охоронна функція права : [монографія] / В. Ковальський. – К. : Юрінком Інтер, 2010. – 336 с.
2. Колпаков В. Людиноцентризм в доктрині адміністративного права / В. Колпаков // Стан та перспективи розвитку адміністративного права та процесу : матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 9–10 жовтня 2015 р.). – О., 2015. – С. 75–77.
3. Колпаков В. Роль конвергенції у формуванні стандартів європейського адміністративного простору / В. Колпаков // Сучасна адміністративно-правова доктрина захисту прав людини : тези доп. та наук. повідомл. сучасн. наук.-практ. конф. (м. Харків, 17–18 квітня 2015 р.) – Х., 2015. – С. 13–17.
4. Зінченко В. До питання про сутність і значення охоронної функції права / В. Зінченко // Часопис Київського університету права. – 2012. – № 3. – С. 44–48.
5. Судовий розгляд справ про адміністративні правопорушення : [навчальний посібник для студентів юридичних факультетів вищих навчальних закладів] / за заг. ред. Т. Коломоєць, В. Колпакова. – К. : Юрінком Інтер, 2016. – 544 с.
6. Банчук О. Законодавство про адміністративні делікти Європейських держав: загальна характеристика / О. Банчук // Адміністративне право і процес. – 2015. – № 1 (11). – С. 96–110.
7. Кривсун О. Покарання за злочин / О. Кривсун // Юридичний Вісник України. – 2016. – № 34 (1102). – С. 14.
8. Сухоробрий І. Проблемні питання притягнення до кримінальної відповідальності юридичної особи за вчинення корупційних злочинів / І. Сухоробрий // Вісник Академії адвокатури України. – 2009. – Ч. 1 (14). – С. 88–93.
9. Удод М. Адміністративна відповідальність юридичних осіб / М. Удод, О. Літус // Вісник Академії митної служби України. Сер.: Право. – 2010. – № 1. – С. 90–95.